

DAVLAT TUSHUNCHASI, BELGILARI VA MOHIYATI

Usmonova Odina Habibovna

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi maxsus fan o‘qituvchisi
3-darajali yurist

Annotatsiya: Davlatni o‘rganish zamonaviy siyosiy voqealar va o‘zgarishlar nuqtayi nazaridan dolzarbdir. Fuqarolik jamiyati va davlatning o‘zaro ta‘sirida davlat tuzilmalari qanday xususiyatlarni o‘zida aks ettirishi va bu tuzilmalar fuqarolarning manfaatlari va ehtiyojlarini qanday aks ettirishini tushunish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mavzu siyosiy va huquqiy tushunchalarni tushunish uchun asos yaratadi. Maqolada davlat mohiyatining murakkabligi, uning zamonaviy dunyodagi ahamiyati hamda samarali boshqaruv va jamiyat farovonligini ta‘minlash uchun globallashtirish muammolarining yechimini topishda moslashuvchanlik zarurligi ta‘kidlangan.

Kalit so‘zlar: Davlat, huquq, jamiyat, davlat tizimi, qonun, davlat tuzilmalari, davlat tushunchasi, davlat belgilari, davlat funksiyalari, hokimiyat, davlat suvereniteti, aholi, davlat hududi, davlat chegarasi, ichki va tashqi masalalar, ma‘muriy-hududiy birlik

Davlat tushunchasi siyosatshunoslik va huquqshunoslikda fundamental ahamiyatga ega. Davlat jamiyatni siyosiy tashkil etishning eng oliy shakli bo‘lib, u muayyan xususiyat va funksiyalarga ega. Davlat suverenitetga ega, ya‘ni uning hududi, aholisi ustidan to‘liq hokimiyat va nazorat, ichki va tashqi masalalar bo‘yicha qarorlar qabul qilish uning asosiy vazifasi sanaladi. Davlat o‘z hokimiyatini amalga oshiradigan ma‘lum geografik chegaralarga ega. Davlat hududi turli ma‘muriy-hududiy birliklarni o‘z ichiga olishi mumkin.

Davlat o‘z hududida yashovchi va uning qoidalari va qonunlariga bo‘ysunadigan aholini birlashtiradi. Fuqarolik ko‘pincha ma‘lum bir davlatga a‘zolikni belgilaydigan huquqiy maqomdir.

Davlat qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud funksiyalarini bajaradigan hokimiyatlarga ega. Bu organlar davlat boshqaruvi tizimini tashkil qiladi. Davlat o‘z aholisi bo‘ysunadigan qoidalar va qonunlarni belgilaydi. Qonun va huquq jamiyatda barqarorlik va tartibni ta‘minlaydi.

Davlatlar monarxiya, respublika, demokratiya va boshqalar kabi boshqaruvning turli shakllariga ega bo‘lishi mumkin. Bu xususiyat hokimiyat qanday taqsimlanishi va qarorlar qabul qilinishini belgilaydi. Davlatlarda ko‘pincha hokimiyatni qonuniylashtirish mexanizmlari mavjud, masalan, saylovlar, irsiy monarxiya, konstitutsiyaviy normalar va boshqalar.

Davlat konsepsiyasi jamiyatning siyosiy, ijtimoiy va huquqiy tashkil etilishining turli tomonlarini o‘zida mujassam etgan murakkab institutdir. Davlat belgilari - bu davlatni boshqa ijtimoiy va siyosiy subyektlardan ajratib turadigan xususiyatlar. Davlatning ba‘zi asosiy belgilari quyidagicha izohlanadi.

Davlat suverenitetga ega, bu o‘z hududida to‘liq va mustaqil hokimiyatni anglatadi. Chetdan aralashuvsiz qaror qabul qilish huquqiga ega. Davlat o‘z hududini cheklaydigan o‘ziga xos geografik chegaralarga ega. Bunga quruqlik, havo va suv resurslari kiradi. Davlat o‘z hududida yashovchi aholini birlashtiradi. Aholi davlatning qonunlari va institutlariga bo‘ysunadigan fuqarolardan iborat.

Davlatda qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlarini o‘z ichiga olgan davlat hokimiyati tizimi mavjud. Bu organlar jamiyat hayotini boshqaradi va tartibga soladi. Davlat jamiyat ichidagi va fuqarolar o‘rtasidagi munosabatlarni belgilovchi qoidalar va qonunlar tizimini o‘rnatadi va qo‘llab-quvvatlaydi. Qonun ustuvorligi barqarorlik va adolatni ta‘minlaydi. Davlat markazlashgan boshqaruv tizimiga ega bo‘lib, qarorlar va vakolatlar

markaziy hokimiyat organlarida to'plangan. Davlat organlari qonuniylikka ega, ya'ni u jamiyatni boshqarishning qonuniy huquqi sifatida tan olingan. Qonuniylik saylovlar, meros yoki boshqa omillarga asoslanishi mumkin.

Davlat o'z suverenitetining ajralmas qismi bo'lgan harbiy tizim orqali o'z himoyasini ta'minlaydi. Bu xususiyatlar davlatning murakkab tabiatini shakllantiradi va uni boshqa ijtimoiy tashkiliy shakllardan ajratishga yordam beradi.

Davlatning mohiyati uning jamiyatdagi rolini ifodalaydi. U davlatning maqsad va vazifalarini ifodalaydi, uning siyosiy tizimdagi o'zini va rolini belgilaydi. Davlat mohiyatining bir qancha asosiy jihatlariga quyidagilar kiradi:

Davlat jamoat tartibini va fuqarolar xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu qonun va tartibni yaratish, ichki va tashqi xavfsizlikka tahdidlardan himoya qilishni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Davlat o'z fuqarolarining asosiy huquq va erkinliklarini himoya qilishga chaqirilgan. Bu xususiy mulkning o'zini o'zi kafolatlash, so'z erkinligi, sud arbitraj huquqi va boshqa asosiy huquqlarni o'z ichiga oladi. Davlat jamiyat a'zolarining xulq-atvorini tartibga soluvchi qoidalar va qonunlar tizimini yaratadi va qo'llab-quvvatlaydi. Huquq tizimi adolatni ta'minlaydi va qonunlarni buzganlik uchun javobgarlikni belgilaydi.

Davlat jamiyat taraqqiyoti uchun iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratishda asosiy rol o'ynaydi. Bunga iqtisodiyotni tartibga solish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy himoyani ta'minlash va qashshoqlikka qarshi kurashish kiradi. Davlat jamoat infratuzilmasini, masalan, transport, aloqa, energetika va jamiyat faoliyati uchun zarur bo'lgan boshqa sohalarni yaratish va saqlash uchun javobgardir.

Davlat xalqaro maydonda boshqa davlatlar bilan hamkorlik qiladi. Bu diplomatik munosabatlarda ishtirok etish, xalqaro savdo, xalqaro tashkilotlarda ishtirok etish va hokazo.

Davlat organlari qonuniylikka ega, bu ularga jamiyat manfaatlarini ko'zlab boshqaruv va qarorlar qabul qilish huquqini beradi. Qonuniylik saylovlar, konstitutsiyaviy normalarga rioya qilish, fuqarolar tomonidan tan olinishi va boshqalardan kelib chiqishi mumkin.

Davlatning mohiyati murakkab bo'lib, turli siyosiy va madaniy sharoitlarda farqlanadi. Biroq, bu asosiy jihatlar uning jamiyatdagi asosiy funksiyalari va rolini aniqlashga yordam beradi.

Globallashuv jarayonlari davlatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va bu ta'sir siyosat, iqtisodiyot, madaniyat va ijtimoiy munosabatlarning turli sohalarida ko'zga tashlanishi mumkin. Globallashuvning davlatga ta'sirining ba'zi asosiy jihatlarini quyida ko'rib chiqamiz.

Globallashuv xalqaro savdo, investitsion va iqtisodiy hamkorlikni rag'batlantiradi. Davlatlar global bozorda kuchaygan raqobatga duch kelmoqdalar, bu esa moslashishni va iqtisodiy siyosatni o'zgartirishni talab qiladi. Globallashuv sharoitida davlat suvereniteti zaiflashishi mumkin, chunki global miqyosda ko'plab qarorlar qabul qilinadi. Xalqaro tashkilotlar, jahon moliya institutlari va xalqaro shartnomalar davlatlarning ichki siyosiy qarorlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Globallashuv axborot va madaniy qadriyatlar almashinuvini kuchaytiradi. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi bilan davlatlar global ta'sir sharoitida o'zlarining madaniy o'ziga xosligini saqlab qolish uchun muammolarga duch kelmoqdalar. Globallashuv migratsiya oqimini oshiradi va diasporalarni yaratadi, bu esa davlatdagi demografik vaziyatga ta'sir qiladi. Bu, shuningdek, muhojirlarni qabul qiluvchi mamlakatlarda ijtimoiy va siyosiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Iqlim o'zgarishi kabi ko'plab ekologik muammolar global bo'lib, ularni hal qilish uchun davlatlarning birgalikdagi sa'y-harakatlari talab qilinadi. Globallashuv davlatlarga resurslar va ekologik xavflarni birgalikda boshqarish vazifasini qo'yadi.

Globallashuv shuningdek, terrorizm, kiberjinoyat va noqonuniy migratsiya kabi transchegaraviy tahdidlarga qarshi kurashda yangi muammolarni keltirib chiqaradi. Bu tahdidlarga samarali qarshi turish davlatlar hamkorligini taqozo etadi.

Globallashuv sharoitida iqtisodiy tengsizlik ham global muammodir. Bu ijtimoiy keskinlikni keltirib chiqarishi va tegishli siyosiy javobni talab qilishi mumkin. Globallashuv rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi, shu bilan birga boshqaruv uchun muammolarni keltirib chiqaradi, bu esa mavjud siyosiy va iqtisodiy tizimlarning moslashuvini talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, davlat o'z suvereniteti, hududi, aholisi va davlat hokimiyati tizimiga ega bo'lgan murakkab ijtimoiy-siyosiy institut hisoblanadi. Davlatning suvereniteti, hududi, aholisi, davlat hokimiyati kabi turli belgilari, shuningdek, uning tartibni ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, iqtisodiy sharoitlarni yaratish va qonuniylikni ta'minlashdagi vazifalari uni boshqa ijtimoiy tashkiliy shakllardan ajratib turadi.

Globallashuvning davlatlarga ta'siri, iqtisodiy transformatsiyalar, tashqi nazoratni kuchaytirish, axborot integratsiyasi, migratsiya, ekologik muammolar va transchegaraviy tahdidlarga qarshi kurash kabi bir qancha jihatlar bevosita davlatning istiqboli uchun ta'sir ko'rsatadigan omillardir. Tahlillardan ma'lum bo'ldiki, globallashuv yangi imkoniyatlar beradi, lekin ayni paytda hukumatning moslashuvi va hamkorligini talab qiluvchi muammolarni ham keltirib chiqaradi.

Globallashuv sharoitida davlat suvereniteti saqlanishini, uning aholisi manfaatlarini himoya qilishni ta'minlaydigan va shu bilan birga jahon miqyosida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yadigan muvozanatli yondashuvga intilish muhim ahamiyatga ega.

Mazkur jihatlarining barchasi o'rganilgan mavzuning zamonaviy siyosiy va ijtimoiy voqelikni tushunish uchun dolzarb va muhim ekanligini ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muhamedov H. Huquq tarixi – T.: 2023
2. Muhamedov H. Xorijiy mamlakatlar davlat va huquqi tarixi – T.: 2018
3. Muqimov Z. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi – T.: 2021
4. Bito'rayev O'.B. Siyosatshunoslikka kirish. – T.:2017
5. Малко А.В., Малико А.В. Правоведение – T.: 2007
6. Saidov A. Davlat va huquq asoslari T.: 2021